

УДК 368

Ольга КНЕЙСЛЕР

ТЕОРЕТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА РОЗРАХУНКУ МІСТКОСТІ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

Резюме. Розглянуто й систематизовано три основних підходи до визначення та розрахунку місткості ринку перестраховування, в основу яких покладено: обсяг відповідальності, який можна перестраховувати на ринку; максимально можливий обсяг продажів страхових (перестраховувальних) послуг; величину власного утримання перестраховувальників. Обґрунтовано, що найприйнятнішим для розуміння поняття місткості ринку перестраховування є третій підхід, за яким місткість визначається розміром власного утримання перестраховувальників, в межах якої вони гарантують виплату страхового відшкодування за можливими збитками власними коштами та страховими резервами. Визначено, що однією з вагомих проблем ринку перестраховування є низька капіталізація вітчизняних перестраховиків, яка перешкоджає формуванню ефективного і надійного перестраховального захисту на вітчизняному страховому ринку.

Ключові слова: перестраховування, ринок перестраховування, страховий ринок, перестраховувальники, місткість, обсяг відповідальності, страхові продажі, власне утримання, капіталізація.

Olga KNEYSLER

THEORETICAL AND PRAGMATIC APPROACHES TO THE DEFINING AND ESTIMATING OF REINSURANCE MARKET CAPACITY

Summary. Three basic approaches to defining and estimating of the reinsurance market capacity are discussed and systemized in the article. The basis of the first approach is based on the amount of liability that can reassure the market, but not each reinsurance contract is a clear division of responsibility within the sum insured. The basis of the second approach is based on the maximum possible sale of insurance (reinsurance) services for a certain type of a stated period. The third approach is the most acceptable, to our opinion, according to its terms the capacity is determined by the size of own reinsurers maintaining under which they guarantee the payment of insurance for possible damages from own funds and insurance reserves. Rated and actual capacity of reinsurance market is calculated. The real capacity of the reinsurance market that is available to the reinsurer is characterized by the size of reinsurance payments, which increased during the 2005-2010 and demonstrates growth of the role of reinsurance providing guarantees of insurance liabilities and not full usage of the capacity of the domestic reinsurance market is proved. It is indicated that real value of capacity is considerably less as it is affected by a variety of subjective and objective factors (accessibility, usability, reliability). The low capitalization of domestic reinsurers which impede the formation of an effective and secure reinsurance coverage in Ukrainian insurance market was found.

Key words: reinsurance, the reinsurance market, insurance market, reinsurers, capacity, the amount of liability, insurance sales, own maintenance, capitalization.

Постановка проблеми. Розвинена ринкова економіка передбачає наявність повноцінного та дієвого ринку перестраховування, який дозволяє забезпечити захист інтересів учасників страхових процесів та мінімізувати ризики їх діяльності внаслідок настання непередбачуваних ситуацій, а відтак сприяє фінансовій стійкості та безпеці соціально-економічного розвитку держави. Ефективне функціонування ринку перестраховування можливе за наявності значного обсягу капіталу та фінансових ресурсів для виконання покладених на нього функцій і завдань. Відтак, дослідження проблем забезпечення достатньої місткості страхового і перестраховального ринку є досить важливим та потребує негайного вирішення в теоретико-практичній площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем функціонування страхового і перестраховального ринку займаються багато вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: Н. Ткаченко, В. Фурман, О. Козьменко, Я. Шумелда, В. Шахов, Р. Юлдашев. Визнаючи вагомий внесок у розвиток страхової індустрії, констатуємо, що проблеми недостатньої місткості ринку перестраховування, розрахунку є малодослідженим напрямом страхової науки, який не набув ґрунтового характеру.

Мета статті – дослідження та систематизація основних підходів до визначення й розрахунку місткості ринку перестраховування, виявлення проблем його низької капіталізації.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний ринок перестрахування стикається з безліччю проблем, що перешкоджають його ефективному розвитку. Однією з них є проблема недостатньої місткості та низької капіталізації, оскільки обсяги страхової суми випереджають темпи нарощування власного капіталу. За таких умов виникає потреба у професійно сильному перестраховику із значним розміром власних коштів, здатного прийняти у перестрахування частину страхових ризиків та нести відповідальність за ними.

Зазначимо, що в економічній літературі і практиці немає чіткості у розумінні понять “місткість страхового ринку”, “місткість ринку перестрахування”, “перестрахова місткість”, відбувається підміна одних понять іншими, що суперечить їх сутності, дійсності та реальності відображення процесів на ринку. При цьому дискусійними є підходи до розрахунку номінальної та максимально можливої, реальної і потенційної місткості ринку перестрахування.

У контексті проведеного дослідження виокремимо три основних підходи до визначення поняття місткості страхового і перестраховального ринків. Відповідно до першого підходу в основу трактування місткості (ємності) ринку покладено обсяг відповідальності. Скажімо, В.В. Шахов, Ю.Т. Ахвледіані під місткістю страхового ринку розуміють загальну величину відповідальності, яку приймають страхові компанії, що беруть участь у страхуванні (співстрахуванні, перестрахуванні) [1, с. 413]. Водночас Я.П. Шумелда стверджує, що місткість перестраховального сегмента страхового ринку – це обсяг відповідальності, який можна перестрахувати на ринку. Розраховується максимальна відповідальність на один договір та сумарна на усі договори [2, с. 94]. Ми частково погоджуємося з позицією авторів стосовно визначення місткості страхового ринку, оскільки загальний обсяг страхової відповідальності, яку несуть страховики в межах сумарної страхової суми за прийнятими у страхування ризиками та усіма договорами страхування, формує уявлення про можливий ризик, що може бути розміщений на страховому ринку, а відтак – про місткість ринку. При цьому за офіційною статистичною інформацією щодо основних показників з окремих видів страхування можна розрахувати реальну місткість страхового ринку.

Однак незрозумілим є підхід до трактування місткості його перестраховального сегмента, зокрема щодо перестрахування можливого обсягу відповідальності на ринку. У перестрахування передається частина страхового ризику та страхової премії, при цьому не завжди і не за усіма видами перестраховальних договорів є необхідність та можливість у визначенні обсягу відповідальності та меж страхової суми. Наприклад, якщо у пропорційному перестрахуванні здійснюється пропорційний розподіл відповідальності за окремим ризиком і оригінальною премією, а відповідно можна розрахувати максимальний обсяг відповідальності за такими договорами, то при непропорційному розподілі розміри компенсації частини страхових виплат визначаються лише розміром збитку або збитковості й не залежать від страхової суми та обсягу відповідальності. Призначенням непропорційних перестраховальних договорів є гарантія відповідальності страховика за прийняті ризики стосовно великого сукупного збитку впродовж певного періоду часу. Відповідно за таким підходом практично неможливо розрахувати і спрогнозувати місткість ринку перестрахування, оскільки не за кожним договором перестрахування відбувається чіткий розподіл відповідальності в межах страхової суми. Такий підхід є доречним у застосуванні при визначенні ємності окремого перестраховального договору, однак не ринку перестрахування в цілому.

Представники другого підходу місткість страхового (перестраховального) ринку визначають через можливий обсяг страхових (перестрахових) продажів. В.М. Фурман ємність страхового ринку трактує як обсяг продажів страхових полісів клієнтам протягом певного періоду часу, зазвичай – за рік. При цьому науковець зазначає, що ємність страхового ринку визначається страховим полем, тобто максимальною кількістю об'єктів, які можуть бути охоплені страхуванням у певному регіоні чи сфері діяльності [3, с. 123]. Однак продаж

страхових договорів – це кількісний показник страхового ринку, тоді як його якість характеризується обсягом страхових премій за укладеними договорами страхування.

Близьким за змістом є визначення ємності страхового (перестраховального) ринку, яке поширене у зарубіжній теорії, зокрема, як максимально можливого продажу страхових (перестраховальних) послуг певного виду за обумовлений період [4]. На відміну від попереднього трактування, обсяг продажів послуг є ширшим поняттям, що характеризується як кількісним, так і якісним показником – величиною страхових (перестраховальних) премій. За таким підходом ємність ринку перестраховання залежить від попиту на перестраховальні послуги, тарифної політики, фінансових можливостей перестраховальника і перестраховика, форми та методу перестраховання.

Представники Інституту страхової інформації трактують перестраховальну місткість як пропозицію перестраховальних послуг для задоволення попиту страховика [5]. Тобто, місткість ринку перестраховання визначається попитом на перестраховання та можливістю його задоволення.

У контексті розглянутого вище підходу науковці та практики оцінюють та прогнозують місткість страхового ринку шляхом розрахунку рівня страхових премій у відношенні до ВВП, а відповідно визначення частки українського страхового ринку в перерозподілі ВВП (рис. 1).

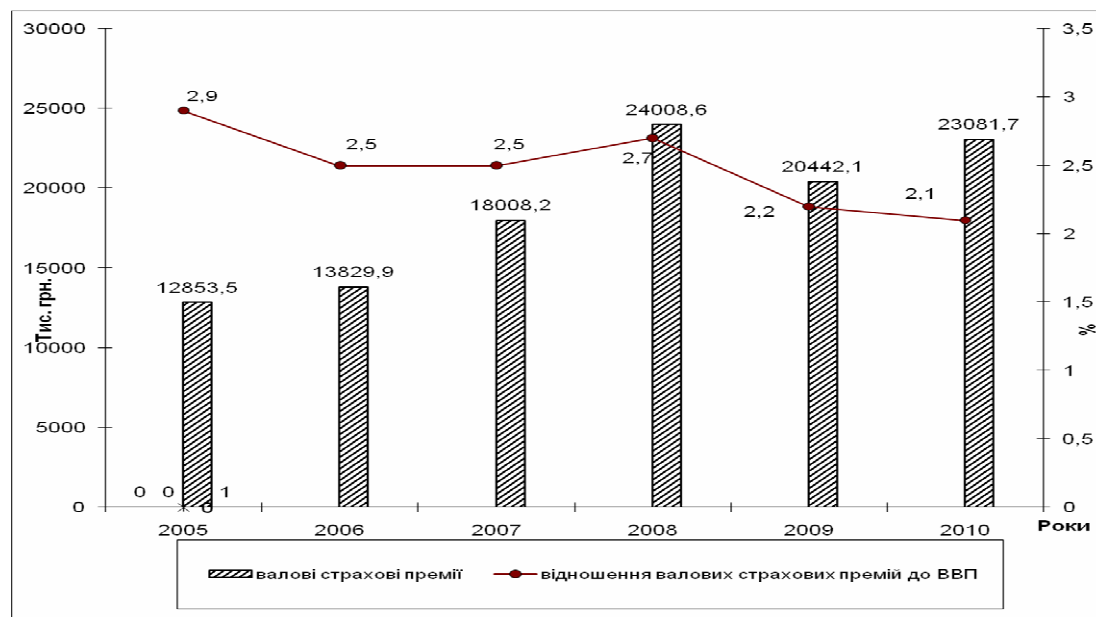

Рисунок 1. Частка страхових премій у перерозподілі ВВП за 2005 – 2010 рр. [6]

Figure 1. The share of insurance premiums in the redistribution of GDP in 2005 – 2010 [6]

Як свідчать дані рис. 1, місткість вітчизняного страхового ринку є мізерною і знаходиться в межах 3% від обсягу ВВП. При цьому спостерігається зниження частки валових страхових премій у перерозподілі ВВП упродовж 2005 – 2010 рр. практично на 1%. Відтак, місткість українського страхового ринку за останні роки зменшується, що характеризує низький рівень та невикористаний потенціал розвитку страхування в країні.

Аналогічно до проведеного вище дослідження розрахуємо ємність перестраховального ринку в контексті визначення співвідношення між обсягом перестраховальних премій за вхідним перестраховання та ВВП (рис. 2).

Дані рис. 2 ілюструють такі тенденції: місткість ринку вхідного перестраховання у 2005 році складає 1,1% у відношенні до ВВП, тоді як упродовж наступних п'яти років знижується і

зберігається на рівні лише 0,6% – 0,7%. Мізерна місткість перестраховального ринку свідчить, що перестраховання не виконує належної ролі у забезпеченні фінансової стійкості страхового ринку.

Зазначимо, що низька місткість страхового і перестраховального ринку характерна й для інших країн з транзитивною економікою. Наприклад, в Латвії рівень ємності ринку перестраховання становить менше 2% [7]. Водночас на найбільшому перестраховальному ринку СНД – Росії спостерігаються аналогічні процеси щодо зниження обсягів вхідного перестраховання та низької частки премій за ним у перерозподілі ВВП країни. Зокрема, якщо у 2008 році премії, отримані від перестраховальників, становили 1824,4 млн. дол., то в 2010 році знизилися до 1139,2 млн. дол., а їх співвідношення до ВВП складає за останні три роки 0,1%, що є значно нижчим за його рівень в Україні. Основною причиною такої негативної динаміки є зменшення обсягів вхідного внутрішнього перестраховання майже у два рази (від 1538,1 млн. грн. до 840,4 млн. грн.) у контексті демпінгу і зниження загального рівня цін на перестраховання, зростання власного утримання і захисту цедентів, збільшення збитковості і зниження рентабельності перестраховальної діяльності. При цьому спеціалізовані перестраховики займають близько 20 – 25% від загального обсягу вхідної перестраховальної премії [8].

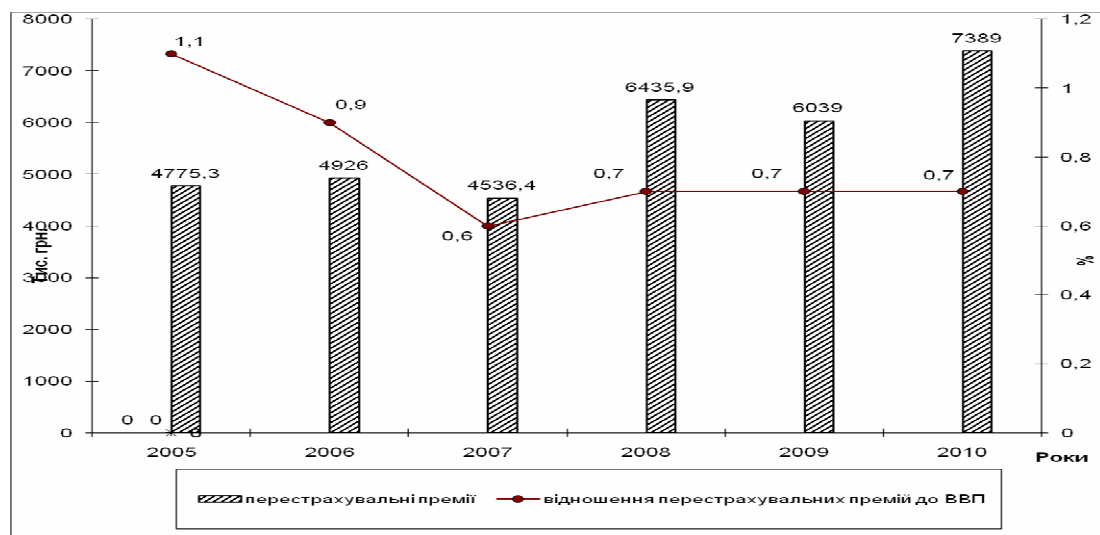

Рисунок 2. Частка премій, отриманих від перестраховальників, у перерозподілі ВВП за 2005 – 2010 рр. [6]

Figure 2. The share of premiums received from reinsurers in the redistribution of GDP in 2005 – 2010 [6]

Аналогічні тенденції притаманні перестраховальному ринку Казахстану, на якому перестраховальні премії у перерозподілі ВВП країни займають мізерну питому вагу (0,1% в 2008 році та 0,06% в 2010 році), що зумовлено зменшенням обсягів вхідного перестраховання (від 136,7 млн. дол. в 2008 році до 91,8 млн. дол. в 2010 році) за рахунок внесення змін до нормативно-правових актів стосовно диференціації лімітів власного утримання (мінімальне утримання страхових премій – 25% від страхових премій, максимальний обсяг зовнішнього перестраховання – 60% від страхових премій). Такі нововведення призвели до скорочення майже в два рази вхідного перестраховання від нерезидентів (від 72,8 до 46,4 млн. дол.) та вхідного перестраховання від резидентів (на 10 млн. дол.) [9].

Отже, на трьох найбільших ринках перестраховання СНД (Росії, України, Казахстану) прослідковуються негативні тенденції до зниження обсягів вхідного перестраховання та його

частки у перерозподілі ВВП цих країн, що свідчить про зниження та недооцінювання ролі перестраховання як інструменту стабілізації і підвищення фінансової стійкості страхового ринку. При цьому, як зазначає С. Чернишов, “загальний обсяг експорту перестраховальних послуг Росії в 13 разів перевищує український і в 6,4 разів казахстанський. На відміну від двох останніх ринків СНД, ємність російського є значно більшою і на ньому, крім прямих страховиків, здійснюють діяльність спеціалізовані перестраховальні компанії” [10, с. 37]. Таким чином, є підстави стверджувати про високу потужність російського ринку перестраховання, яка забезпечується значними обсягами вхідного перестраховання від нерезидентів. Міжнародний бізнес найбільш розвиненого перестраховального ринку СНД зростає впродовж 2005 – 2009 рр. від 185 до 334,5 млн. дол. (на 180,8%), однак знижується в 2010 році до 298,9 млн. дол. Динаміка вхідного зовнішнього перестраховання у 2010 році характеризується високим рівнем збитків іноземних перестраховальників, за якими російські перестраховики компенсували страхові виплати в розмірі 141 млн. дол., що на 3,7 млн. дол. більше, ніж за 2009 рік.

Водночас слід відзначити певну закономірність, якщо експорт перестраховальних послуг Казахстану становить впродовж 2008 – 2010 рр. більшу половину усіх премій, отриманих за вхідним перестрахованням (53%, 58%, 51%), в Росії – 15,7% – 26,2%, то експорт послуг в Україні займає лише 4,9% в 2008 із тенденцією до зниження до 2,9% в 2010 році. Низькі обсяги та частка вхідного перестраховання від нерезидентів в Україні свідчить про низьку конкурентоспроможність вітчизняних перестраховиків, недовіру іноземних цедентів до українського ринку перестраховання, що не дозволяє національним страховикам брати участь у світових розподільчих процесах, перешкоджає притоку валютних коштів в економіку країни. З метою нарощування місткості вітчизняного перестраховального ринку та розвитку його міжнародного сегмента необхідно сформувати команду професіоналів-перестраховиків, здатних конкурувати на іноземних ринках, з притаманним їм рівнем репутації та рейтингом фінансової стійкості.

Отже, розглянувши другий підхід до розуміння поняття та оцінювання місткості ринку перестраховання, зазначимо, що обсяг продажів перестраховальних послуг, який характеризується надходженням премій за вхідним перестрахованням, не може повною мірою визначати місткість ринку. По-перше, за окремими перестраховальними договорами виплата здійснюється в межах страхової суми, яка значно перевищує розмір перестраховальної премії, а відтак, місткість ринку буде більшою. По-друге, обсяг продажів перестраховальних послуг не завжди відповідає рівню максимально можливого ризику, який може бути розміщений на вітчизняному ринку перестраховання, а відтак – реальному значенню його місткості. Потреба в перестраховальних послугах визначається власними можливостями страховика з утримання ризиків.

На нашу думку, найприйнятнішим для розуміння поняття місткості ринку страхування і перестраховання є третій підхід, за яким Р.Т. Юлдашев трактує місткість страхового ринку як максимальну можливість для прийняття на власне утримання страхового ризику без зниження фінансової стійкості страхових компаній [11, с. 167]. Н.В. Ткаченко вводить поняття перестрахової місткості – оцінки фінансової можливості перестраховика або страховика прийняти ризик на перестраховання. При цьому автор стверджує, що поняття місткості є похідним від капіталу перестраховика та його власних коштів, а з макроекономічної точки зору місткість відображає сукупні можливості перестрахового ринку прийняти на перестраховання ризику прямих страховиків [12, с. 197]. Ми повністю поділяємо думку Н.В. Ткаченко, зважаючи на специфіку непропорційних перестраховальних договорів, основних їх положень та можливості розрахунку реального обсягу відповідальності в цілому по перестраховальному ринку.

На мікроекономічному рівні розглядають перестрахову місткість М.Г. Каминкіна та Є.Є. Солнцева, визначаючи ємність перестраховального договору як суму власного утримання

цедента і покриття, яке представлено перестраховальним договором [13, с. 25]. Аналогічну позицію займають В.В. Шахов, Ю.Т. Ахвледіані, стверджуючи, що ємність перестраховального договору – це максимальна сукупна величина ризику, яка підлягає власному утриманню компанії, що прийняла ризик на страхування та покривається лімітом відповідальності перестраховиків за перестраховальним договором [1, с. 413]. Саме такий підхід застосовують окремі науковці та практики для аналізу максимально можливої місткості ринку перестраховання.

Відповідно, розрахунок місткості вітчизняного ринку перестраховання здійснюється на основі законодавчо встановленого нормативу – максимального власного утримання страхової компанії за одиничним ризиком, який вона отримала на страхування, що становить 10% розміру статутного капіталу та сформованих страхових резервів [14; 15, с. 26 – 28; 16, с. 150 – 153].

Визначимо нетто-місткість (номінальну місткість, яка заснована на власних фінансових ресурсах і страхових резервах) вітчизняного ринку перестраховання. Для цього спершу проаналізуємо динаміку сукупної величини статутних капіталів та страхових резервів (рис. 3).

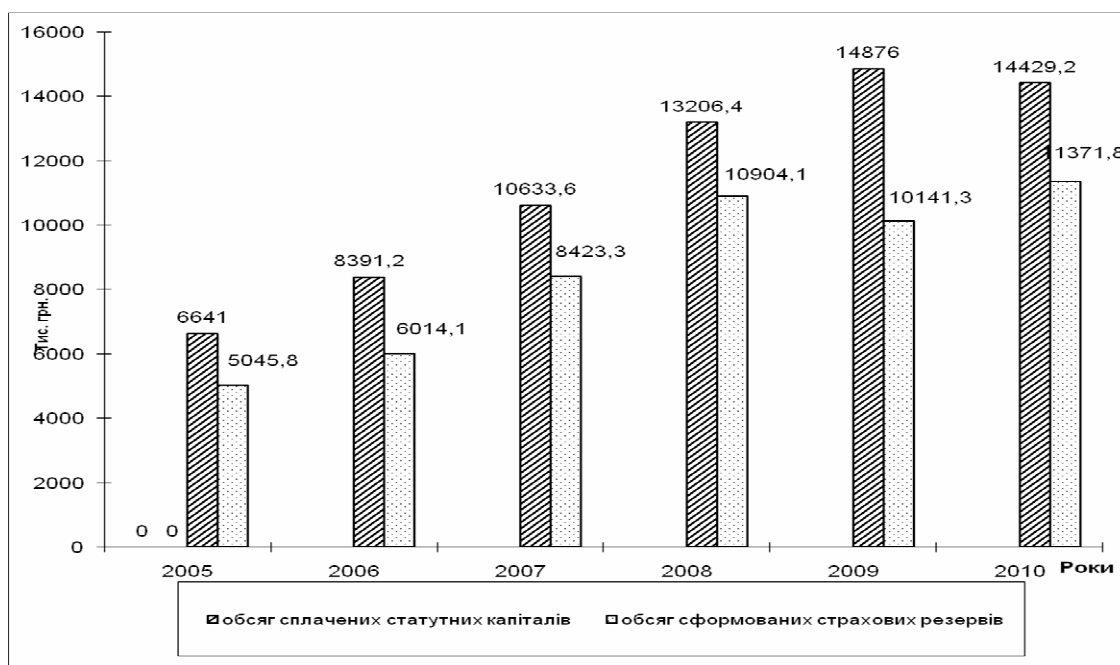

Рисунок 3. Обсяг сплачених статутних капіталів та сформованих страхових резервів вітчизняних страховиків упродовж 2005 – 2010 рр. [6]

Figure 3. The amount of paid share capital and formed reserves of insurance of domestic insurers during 2005-2010 [6]

Як свідчать дані рис. 3, впродовж останніх шести років обсяг сплачених статутних капіталів та страхових резервів зростає від 11686,8 млн. грн. у 2005 році до 25801,0 млн. грн. в 2010 році (на 220,8%). При цьому прослідковується постійна тенденція до нарощування капіталу страховиків з року в рік, незважаючи на кризові явища у вітчизняній економіці. Безумовно позитивна динаміка впливає на збільшення місткості українського ринку перестраховання за досліджуваний період.

На основі сумарної величини сплачених статутних капіталів та сформованих страхових резервів визначимо розмір власного утримання вітчизняних перестраховиків та розрахуємо

нетто-місткість українського ринку перестраховання. Відповідно абсолютне значення максимально можливого обсягу ризику, який може бути прийнятим на перестраховання вітчизняними перестраховиками, зростає від 1168,7 в 2005 році до 2580,1 млн. грн. в 2010 (у 2,2 раза), що свідчить про розширення перестраховальної місткості.

Однак потенційні можливості не завжди відповідають реальності. Як правило, реальне значення місткості є значно нижчим, оскільки залежить від впливу цілого ряду суб'єктивних та об'єктивних чинників. “Так, забезпечення статутних фондів та страхових резервів вітчизняних страхових компаній відбувається за допомогою активів, ліквідність яких є дуже низькою. Крім того, місткість перестраховального ринку залежить і від значної кількості суб'єктивних факторів (доступність, зручність використання, надійність)” [16, с. 152]. Водночас, А. Волошина доповнює ці чинники ще таким, як якість перестраховальної місткості, тобто “результат комплексної реалізації вищезгаданих критеріїв, що дозволить перестраховальникам отримувати зручний і надійний захист, мінімізувати годинні й фінансові витрати на розміщення ризиків, а також використовувати єдині стандарти й принципи ведення бізнесу” [15, с. 26 – 27].

Таким чином, місткість українського ринку перестраховання визначається величиною власного утримання перестраховальників, в межах якої вони гарантують виплату страхового відшкодування за можливими збитками власними коштами та страховими резервами. Відповідно, вважаємо, що реальна місткість перестраховального ринку, доступна для перестраховика, характеризується розміром перестраховальних виплат, який зростає впродовж 2005 – 2010 рр. (від 103,0 до 2045,3 млн. грн.). При цьому, якщо в 2005 році реальна нетто-місткість українського ринку становить близько 9%, то в 2010 році – 80% своїх потенційних можливостей. Це свідчить про зростання ролі перестраховання у забезпеченні гарантій виконання страхових зобов'язань та не повною мірою використаний потенціал розвитку вітчизняного ринку перестраховання.

Висновки. Однією з вагомих проблем ринку перестраховання є низька капіталізація та місткість вітчизняних перестраховиків, що перешкоджає формуванню ефективного й надійного перестраховального захисту на вітчизняному страховому ринку. Мобілізація значних обсягів капіталів професійних перестраховиків для проведення виключно перестраховальної діяльності допоможе вирішити значну кількість проблем функціонування страхового ринку і ринку перестраховання в Україні, пов'язаних із невеликою місткістю, необхідністю покриття збитків за катастрофічними ризиками, підвищенням фінансової стійкості страхових операцій та рентабельності страхових портфельів.

Conclusions. So, one of the important problems of reinsurance market is the low capitalization and capacity of the domestic reinsurers that interferes the formation of an effective and secure reinsurance coverage for the domestic insurance market.

The mobilization of significant volumes of reinsurer's capital only for reinsurance activities will help to solve a significant number of problems of the insurance market and the reinsurance market in Ukraine connected with small capacity by the necessity to cover the losses on catastrophic risk, increased of financial stability insurance operations and profitability of insurance portfolios.

Використана література

1. Страхование: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям: “Финансы и кредит”, “Бухгалтерский учет, анализ и аудит”. 2-е изд., перераб. и доп. [Текст]; под ред. В.В. Шахова, Ю.Т. Ахвледиани. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 511с.
2. Шумелда, Я.П. Страхування: навч. посібник; видання друге, розширене [Текст] / Я.П. Шумелда. – К.: Міжнародна агенція “БІЗОН”, 2007. – 384с.
3. Фурман, В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: моногр. / В.М. Фурман. – К.: КНЕУ, 2005. – 334с.

4. Insurance market capacity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.tochka.net/ua/glossary/2107-embkost-strakhovogo-gynka-insurance-market-capacity.html>.
5. Insurance Definition: CAPACITY // Information provided by Insurance Information Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.compuguotes.com/insurance-definition-capacity.html>.
6. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2006-2010рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua/734.html.
7. Пересада, В.О. Аналіз конкурентоспроможності страхового ринку України в умовах трансформації / В.О. Пересада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2012/Economics/3_99034.doc.htm (дата останньої модифікації: 30.05.2012).
8. Основные социально-экономические показатели России / Федеральная служба государственной статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icss.ac.ru/macro/>; Статистические данные о деятельности страховщиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fssn.ru/www/site.nsf/web/stat>. Российский перестраховочный рынок: на пути к интеграции / Бюллетень ЭКСПЕРТА. – Москва, 15 марта 2011 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.raexpert.ru>.
9. Казахстан в цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stat.gov.kz>; Обзор рынка страхования Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rfcarating.kz/reports/insurance-report.pdf>.
10. Чернишов, С. Входящее перестрахование от нерезидентов как инструмент привлечения валюты в страну: ТОП-3 СНГ [Текст] / С. Чернышов // Insurance Top. – 2011. – №1 (33). – С. 36–38.
11. Юлдашев, Р.Т. Страховой бизнес: слов.-справ. [Текст] / Р.Т. Юлдашев. – М.: АНКЛ, 2005. – 832с.
12. Ткаченко, Н.В. Страхування: навчальний посібник [Текст] / Н.В. Ткаченко. – К.: Лібра-К, 2007. – 376с.
13. Камынкина, М.Г. Перестрахование. Практическое руководство для страховых компаний [Текст] / М.Г. Камынкина, Е.Е. Солнцева. – М., 1994. – 140с.
14. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” №2745-III станом на 1 грудня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
15. Волошина, А. Прозорість і перспективність українського ринку перестраховування [Текст] / А. Волошина // Страхова справа. – №1 (21). – 2006. – С. 26 – 28.
16. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія [Текст] / Козьменко О.В., Козьменко С.М., Васильєва Т.А та ін. – Суми: Університетська книга, 2011. – 388с.